

Mihai PAPUC
Editura „Știința”
(Chișinău)

ALEXEI MATEEVICI: CÂTEVA REPERE
GENEALOGICE

Alexei Mateevici: some genealogical reference points

Abstract: The author proposes some genealogical reference points of the Mateevici lineage, both paternal and maternal, seeking to argue the connection between generations. In his brief living on the earth, the poet was always concerned with the evocation of the ancestors, of his beloved persons, who were beside him and protected his existence. Their shadow always followed the poet and he did not hesitate to confess his profound appreciation and affection for the descendants of this nation. The noble soul and the valuable nature of our language's father are due, first of all, to the descendants of his race.

Keywords: genealogy, descendants, popular rhythms, generation, origin, verandah, writing, painting, eternity, firmness, wisdom, beauty, contemporaneity, eternity, posterity, sustainable echoes, martyr, desideratum.

Rezumat: Autorul propune câteva repere genealogice ale viței de neam Mateevici, atât pe linie paternă, cât și pe cea maternă, căutând să argumenteze legătura generațiilor. În scurta sa trecere pe pământ, poetul a fost mereu preocupat de evocarea străbunilor, a chipurilor dragi, care l-au înconjurat și i-au ocrotit existența. Umbra acestora l-a urmărit întruna pe poet și el n-a pregetat să-și mărturisească profunda prețuire și afecțiune pentru descendenții din acest neam. Sufletul nobil și firea aleasă a părintelui limbii noastre se datorează, în primul rând, viței de neam din care se trage.

Cuvinte-cheie: genealogie, descendenți, ritmuri populare, generație, origine, pridvor, pisanie, zugrăveală, veșnicie, dârzenie, înțelepciune, frumusețe, contemporaneitate, eternitate, posteritate, ecouri durabile, martir, deziderat.

Consemnarea împlinirii a o sută de ani de la trecerea la cele veșnice a poetului Alexei Mateevici (13 august 1917) și toți atâția de la apariția nemuritoarei poezii *Limba noastră* (publicată în ziarul *Cuvânt moldovenesc* din 22 iunie 1917) pe lângă foarte legitimul prilej de manifestare a adevăratului sentiment de solidaritate națională, ni-l oferă și pe acela de a evoca străbunii poetului, chipurile dragi, care l-au înconjurat și i-au ocrotit existența. Sufletul nobil și firea aleasă a părintelui limbii noastre se datorează numai decît viței de neam din care se trage. Umbra acesteia l-a urmărit întruna pe poet și Alexei Mateevici nu a pregetat să-și mărturisească profunda prețuire și afecțiune pentru descendenții din acest neam.

„Frunza nucului tresare,
Oglindindu-se în lac;
Vântul un miros de floare
Îmi aduce din Bugeac.

Dragostea adânc mă leagă
Cu părinții răposați.
Știu: din liniștea lor dragă
Răsări-vor numai frați...”

citim în poezia „Frunza nucului”, dedicată tatălui.

Venit în vizită la mănăstirea Noul-Neamț de lângă Tighina, poetul constată cu bucurie că bătrânul stareț știa de tatăl și bunelul său:

„Mă duc pe la egumen. De slujbă se gătește,
După un somn ușor...
Dar bucurie mare că știu moldovenește: –
Bătrânu-i vorbitor.
Frumos moșneag bătrânul. Știut-a și pe tata
Și pe bunelul meu...”

(*La Noul-Neamț*)

Pe frontul de la Mărășești își amintește plaiurile care i-au legănat copilăria într-o poezie *Pietre vechi*, dedicată bunelului, poezie care l-a determinat pe G. Călinescu să spună că „numai Eminescu a mai știut să scoată atâta mireasmă din ritmurile poporane”. Într-o ultimă plăsmuire *Atâtea chipuri*, însălată în chiar spitalul chișinăuian, unde s-a stins din viață, mintea lui Mateevici este împrejmuțată de chipurile dragi inimii lui, care de astă dată nu au mai putut să-l ajute.

Cercetătorul și editorul operei lui Alexei Mateevici, Petre V. Haneș, a emis părerea că „după tată Mateevici era polonez într-a patra generațiune”, fără însă a face trimitere la vreun document. Monografistul lui Mateevici, Vasile Țepordei, combate afirmația lui Haneș, zicând că „tatăl său era moldovean din județul Soroca și nicidecum polon” și crede că „mai acceptabilă este părerea că numele de familie a fost la început Mateescu”, cum, de altfel, a și semnat primele publicații. Argumentul lui V. Țepordei e demn de luat în seamă. Deși a cunoscut temeinic literatura și limba rusă, din care a și tradus, Mateevici nu a scris vreodată versuri în limba rusă. Cercetătorul crede că originea poloneză l-ar fi chemat numaiaceât să facă lucrul acesta. Că părintele Mihail, tatăl lui A. Mateevici, preot la 1888 în Căinari, sat moldovenesc pe râulețul Botna, se trage din părțile Sorocii, aflăm din broșura lui Pavel Lotoțki „Список и краткая биография окончивших полный курс Кишиневской Духовной семинарии за сто лет ее существования (1813-1913)”, arăpută

la Chișinău, în 1913. Mihail Mateevici e fiul diaconului Vasile din satul Recești, județul Soroca, situat în apropierea mănăstirii Dobrușa, născut în 1862, absolvent al Seminarului din promoția anului 1884, promoția a 40-a. Din broșura aceluiași Lotoțki mai aflăm și de alți Mateevici din județul Soroca, Vasile Matvievici, spre exemplu, fiul preotului Gheorghe Matvievici de la Rujnița, născut în 1881, absolvent al Seminarului din Chișinău și al Universității din Petersburg, jurnalist de profesie. Matvievicii erau răspândiți și în județul Tighina, adică aproape de Căinari și Zaim, cum ar fi Ioan și Antoniu Matvievici, de la Selemet, fiii preotului Vasile din această localitate, ambii absolvenți ai Seminarului din Chișinău, precum și în alte părți: preotul Gheorghe Matvievici de la Brânzeni, județul Iași, preotul Eugraf Matvievici de la Cuconești, județul Bălți ș.a. Legătura și gradul de rubedenie al acestor Matvievici cu poetul Mateevici urmează încă a fi stabilită, pentru că problema e deosebit de interesantă. Cert e faptul că există o legătură a poetului cu Soroca: un fragment din poemul *Ioan Damaschin*, publicat în *Cuvânt moldovenesc*, nr. 6, 1913, e semnat astfel: „Alexei Mateevici, 1913, iulie, satul Prajila, ținutul Sorocii”. Student la Kiev, în timpul vacanței de vară, presupune colegul nostru Valeriu Nazar, „poetul se odihnea și crea la rudele sale pe linie paternă”. Părintele Mihail a avut grijă să-și familiarizeze odraslele cu lectura în limba maternă. O revistă populară a timpului, *Albina*, nu a lipsit niciodată din casa lor. În virtutea ocupației sale tatăl trebuie să fi fost și un bun cunoscător al tradiției populare și folclorice. Mărturiile lăsate de istoria literară ne vorbesc de faptul ca Mateevici își iubea mama „peste măsură”. Nefiind un copil zburdalnic, nu-i prea plăceau jocurile, era stângaci la ele și se ținea mai mult pe lângă mama, care dintr-un sentiment firesc căuta să-l ocrotească, pentru că e mai slab și îl iubește mai mult ca pe ceilalți. Micuțului Alexei îi plăcea cu deosebire să asculte poveștile și basmele, pe care iubitoarea mamă le știa cu prisosință.

În 1906 se stinge din viață tatăl Mihail la vârsta de 44 de ani, lăsând în urmă o văduvă îndurerată, cu 4 copii, nepuși încă la cale. Din acest an Nadejda, mama poetului, intră într-un tărâm al suferinței și al durerii. Lipsită de ajutorul moral și material, atât de necesar acum, văduva crede că tânărul preot Malahie Matvievici, fratele lui Mihail, preot în satul Fitești, ținutul Hotinului, care avea o familie mică, e în stare să o ajute. Transferul lui Malahie la Zaim s-a făcut foarte greu, abia după trei luni de la moartea lui Mihail, și nu fără ajutorul lui Alexei Mateevici, care a trimis la ziarul *Basarabia* (numerele 34, 37, 44 din 1906) trei corespondențe cu titlul *Chestia preoțească*, din care aflăm anumite amănunte. Îndată după moartea soțului, văduva vine la Chișinău și-l roagă pe arhiepiscop să-l mute la biserica din Zaim pe Malahie Matvievici. Dar Preasfințitul îi fâgăduiește Zaimul părintelui Iacob Tocan din Chișelnița. Un diacon din Zaim și cu doi țărani surtucari țes anumite intrigi în jurul cazului, învinuind-o pe văduvă că vrea să-și aducă cumnatul la Zaim. Mai apoi „nenorocitei văduve” îi vine vestea că la biserica din Zaim e numit preotul din Copceac, ținutul Akermanului, Ion Gobjilă, om hapsân, dornic de averi, iar Zaimul era tocmai parohia care îi trebuia lui.

„Scârba și deznadejdea bieteii văduve, – scrie Mateevici, – la primirea acestei vești este de neînchipuit. Ea fusese lipsită de ultimul sprijin și adăpost, fusese dată afară,

împreună cu copiii din casa și gospodăria sa proprie și rămăsese pe drumuri, nevând niciun chip sigur de trai. Trebuia să fugă din locurile cu care era atât de strâns legată... Din ziua când a aflat vestea, văduva prinse a slăbi vâzând cu ochii, tot de gânduri rele și scârboase și de amărăciune. Aceasta se sfârși în așa chip, că căzu în cele din urmă la o boală serioasă și grea, încât acum nici nu se mai scoală din așternut și tot mereu își cheamă moartea. Fața ei e stinsă de nu o mai recunoști. Ochii roșii de lacrimi. Iar primprejur un tablou de risipă desăvârșită”. (*Basarabia*, nr. 37). Intervențiile lui Alexei Mateevici au ajutat, căci părintele Malaxie Matvievici s-a mutat la Zaim, unde a trăit și a oficiat slujba religioasă până în 1940.

Petre V. Haneș, venit la Chișinău la câteva luni după moartea poetului Alexei Mateevici, o găsește pe mama Nadejda „într-o locuință modestă, o doamnă în vârstă, cu o deosebită bunătate în glas, copleșită de amintirile fiului său și vorbind atât de blând și de duios graiul moldovenesc”. Fără îndoială, întreaga viață a poetului s-a aflat sub puternica influență a mamei, care se trăgea dintr-o veche familie moldovenească, Neaga, familie „cu o puternică tradițiune de limbă moldovenească frumoasă” (Haneș). Poezia *Pietre vechi*, pomenită deja, e dedicată bunelului de pe mamă Ioan Neaga, om de aleasă cultură, protopop și paroh al bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din Căușeni. Ioan Neaga, născut (după A. Lotoțki) în 1835, absolvent al Seminarului teologic din Chișinău în 1857, a fost ocupat de istoria acestei străvechi biserici din Căușeni, ascunsă pe jumătate în țărână. În urma mai multor investigații, Ioan Neaga publică în volumul XII al Analelor Societății de Istorie și Antichități din Odesa studiul *Старинная церковь в местечке Каушанах*, datat 30 noiembrie 1880. Autorul descifrează o parte din pisană de deasupra ușii de la intrare a bisericii și dă textul în rusește: „Сия святая и божественная церковь, освещённая в честь Успения Пресвятыя Богородицы в бытность его Высокопрасвещения господина Даниила, будучи прежде деревянную – и разрушившись до основания, он сие божественное дело не оставил в уничтожение”. În pridvorul bisericii el descifrează și două nume de domnitori moldoveni, ctitori ai bisericii: Scarlat Grigore Ghica și Grigore Calimah. Ioan Neaga constată că la Căușeni sunt bătrâni de vârstă înaintată, părinții cărora au participat la reînnoirea bisericii. Din cuvintele lor reiese că biserica a fost construită odată cu o cetate turcească din Căușeni de aceiași meșteri. El a găsit în biserică numai documente de după 1812. Printre oameni se vorbește că în 1787-1791, când rușii i-au alungat pe turci din Basarabia, turcii au transformat biserica în grajd. Iar când au murit toți caii din grajd, ei au considerat că faptul se datorează sfinților zugrăviți pe pereți. Atunci le-au scos ochii sfinților cu chinjalele lor. Tocmai în aceste timpuri de tristă amintire s-au pierdut documentele bisericii. Ioan Neaga ajunge la concluzia că începutul zidirii bisericii trebuie căutat între anii 1634-1654, când Vasile Lupu, pentru a-și ispăși păcatele a înălțat asemenea biserici la Chilia, Orhei și Căușeni. Ioan Neaga a fost și traducător de predici din rusește în limba noastră. Studiul publicat în Analele Societății de Istorie și Antichități din Odesa i-a adus inimosului cărturar titlul de membru-corespondent al acestei societăți, titlu pe care îl mai purtase altă dată M. Kogălniceanu, C. Stamati și alții.

Alexei Mateevici era pe deplin conștient de legătura dintre familia sa și Căușeni. La 23 iunie 1915 poetul vine pe urmele bunelului și cercetează aceeași biserică din Căușeni, găsim-o „uimitor de bine păstrată”. Face și el o descriere a bisericii, pe care o consideră ca o completare a celei a bunelului, un fel de „bază științifică” a aceleia. Descrierea lui Mateevici, intitulată *Старинная церковь в местечке Каушанах, Бендерского уезда* este tipărită postum în 1918 în *Труды Бессарабского церковного историко-археологического общества*. La numele celor doi domnitori, descifrate de Ioan Neaga, Alexei Mateevici mai adaugă pe cele ale lui Constantin Voievod, Ecaterina Ruset și Nicolae Mavrocordat, precum și urmatorul fragment de pisanie: „Но из божественной ревности и при помощи своей матери он собрал милостыни со всех христиан... смиловались и его величество помог им внутренней живописи (zugrăveală)”. Alexei Mateevici crede că zidirea bisericii de piatră a fost începută de mitropolitul Daniil și Grigore Calimah în 1762, când aceștia au luat cârma în mâinile lor și a fost terminată nu mai târziu de 1764. Ctitorii mai vechi au contribuit la înălțarea bisericii de lemn. Mitropolitul Daniil de Brăila a fost la cârma bisericii între anii 1761-1871. El e de origine greacă și prin acte se explică pisanile din biserică de la Căușeni.

Un frate al bunelului lui Mateevici, pe nume Luca, absolvent al Seminarului din Chișinău și al Academiei Teologice din Peterburg cunoștea mai multe limbi, fusese vice-consul la Iași și mai apoi consul rusesc la Salonic. Se cuvine să pomenim aici și numele lui Anastasie Neaga, tatăl acestor doi Neaga, bunicul mamei Nadejda și străbunicul poetului nostru. Viața acestuia e legată de satul Rezeni, situat la vreo 35 km de Chișinău, sat cu o tradiție istorică bogată, precum vom vedea mai jos. Părintele Anastasie Neaga a slujit la biserică din Rezeni între anii 1840-1885 și este autorul a două studii despre oamenii, satul și biserică acestei străvechi localități, care sunt intitulate astfel: *Селение Резены Кишиневского уезда* (în *Кишинёвские Епархиальные Ведомости*, 1876, № 12) și *Приход селения Резень, Кишинёвского уезда* (în *Кишинёвские Епархиальные Ведомости*, 1878, № 11). Anastasie Neaga e unul dintre cei care, alături de Constantin Hartia (slujitor la biserică din Băcioi între anii 1866-1897, absolvent al Seminarului din Chișinău, autor al unei lucrări istorico-bisericești despre satul și biserică din Băcioi, născut și acesta la Căinari, în familia lui Vasile Hartia), Zamfir Arbore și Ioan Bogdan, a fost preocupat de istoria Rezenilor.

În primul său studiu din 1876 A. Neaga a publicat un document de la 12 martie 1502, în traducere rusească, cu următorul conținut: „Ștefan cel Mare dăruiește oștenilor Malușcă și Neicea, Cosma Răzan și Drăguș – două perechi de frați – pentru a lor slujbă, o moșie pe apa Vișnovățului”. Pe temeiul acestui document au luat ființă satele Băcioi și Rezeni. Malușcă și Neicea au rămas pe Isnovăț și au întemeiat satul Băcioi (baci la oi), iar Cosma Răzan și-a ales un loc pe Botnișoara și a întemeiat Rezenii. Dar iată textul acestui document, tălmăcit în limba noastră la 20 iunie 1783 de către dascălul Gheorghie Evloghie: „Facem înștiințare pentru aceste adevărate sluiji

ale noastre: Malușcă și Cosma Răzanu și frate-său Drăguș, cari au slujit nouă cu dreptate și credință. Pentru cari Noi, văzând a lor dreaptă și credincioasă slujbă cătră noi i-am miluit pre dânșii cu deosebită mila noastră, dat-am și-am întărit lor de la Noi întru al nostru pământ al Moldovei un loc din pustie pe Vișnovăț de la amândouă părțile Vișnovățului ce-i în părțile de către Bâc, anume: în dreptul Sultanii și Murașii ca să facă lor-și sat. Dar acelu loc din pustie să fie slujilor noastre de mai sus scrise ocină și cu tot venitul. Însă jumătate să fie lui Malușcă și fratelui lui Neicea. Dar ceilantă să fie Cozmii și fratelui său Drăguș, lor și feciorilor lor, nepoților și strănepoților lor, și tot neamul lor ce să va alege mai aproape nerușăt niciodată în veci. Dar hotarul acelui sat să fie cât or pute trăi ca douăzeci di casă. Și spre aceasta este credința domniei mele, de mai sus scrisă, Io, Ștefan Vodă și credința preaiubitului fiului domniei mele Bogdan Voievod și credința tuturor boiarilor a mari și mici. Iară după a noastră viață cine va fi domn din fiii și neamul nostru sau pe cine va alege Dumnezeu a fi Domn Țării Moldovii, să nu strici a noastră danie și întăritură, ci să aibă grijă a întăririi lor. Pentru că noi le-am dat lor pentru a lor slujbă. Și pentru mai mare tăria și întăritura a celor de mai sus scrisă am poroncit credinciosului boiarului nostru domn Tăutului logofăt să scrie și a noastră peceate cătră această carte a noastră să o lege”.

Alexei Mateevici face parte din categoria de scriitori care vin de demult și de departe, din veșnicia timpului și spațiului nostru istoric, pe care-l exprimă și-l reprezintă în gradul cel mai înalt ca artist popular și profund național. Suflet din sufletul neamului său, el este izvorul nostru de dârzenie, înțelepciune și frumusețe, tăinuindu-ne drum în nemurire. Creația lui azi e tot atât de actuală ca și în îndepărtatul an 1917, iată de ce trebuie să vorbim la el de contemporaneitate și eternitate. Opera lui ancorează în posteritate cu ecouri prelungi și durabile, sincronizând armonios cu fiecare generație. Studierea profundă a vieții și a operei acestui martir al ființei poporului nostru sub toate aspectele ei este, pur și simplu, un deziderat. Unul dintre aceste aspecte vi l-am propus și noi.